

Spektakularen lov na tatico čipk

Mojca Ferle

V tridesetih letih 20. stoletja je bila klekljana slovenska čipka zaželen okras meščanskih stanovanj, lahko bi rekli, da je bila kar njihov statusni simbol. V zapuščinah ljubljanskih meščanov, ki smo jih dobili v Mestni muzej Ljubljana, so bile skoraj vedno tudi tekstilije, okrašene s klekljano čipko: posteljnina, namizni prti, zavese v kombinaciji z belim vezenjem in modni dodatki ženskih oblačil: osebno perilo, obrobjeno s čipkami, čipkasti ovratniki, manšete, rokavice. Ljubljankanke so klekljane čipke lahko naročile ali kupile na zavodu za žensko domačo obrt v Ljubljani, čipke so ponujale tudi manjše trgovke, potovke in branjeveke na tržnici. Med trgovkami so bile vsaj tri, ki so v Ljubljano prišle iz Selške doline: Antonija Weber z Zalega Loga, Marija Eger in Antonija Jauh,¹ obe naj bi bili iz Železnikov.

Antonija (Tončka) Weber je imela prodajalno čipk na Pogačarjevem trgu, prodajala jih je tudi na jesenskem ljubljanskem velesejmu. Leta 1940 je na sejmu sodelovala že sedmič, na stojnici je ponujala jagode, kostanjeva peresa, narcise, krizanteme, ciklame [čipke s takimi imeni, op. p.]² – tako so lahko prebrali bralci Slovenskega naroda in Jutra v septembru 1940.

Tekstil za opremo meščanskih stanovanj. Izrez iz članka: Slovensko čipkarstvo. Ob desetletnici Državnega osrednjega zavoda za žensko domačo obrt, Ilustrirani Slovenec, leto 5, 9. 6. 1929, šte. 23, str. 180–181. Dokumentacija MGML.

Marija in kasneje Terezija Eger sta imeli prodajalno z modnimi drobnarijami in čipkami na Sv. Petra cesti 2 (danes Trubarjeva cesta), Antonija Javh (v virih večkrat tudi Jauh) pa je čipke ponujala sprva na stojnici in nato v trgovinici v Šolskem drevoredu oziroma na Nabrežju 20. septembra (danes Adamič-Lundrovo nabrežje).³ Njeno ime se je pojavilo v dnevnem časopisju v začetku septembra leta 1933, ko je izsledila tatico, ki ji je že dlje časa izmikala dragocene čipke.

Dnevnik Slovenski narod je med ljubljanskimi vestmi objavil poročilo o kraji z naslovom:

"Držite jo, držite, tatico!" Stara zvijača premete ne tatice, ki se je hotela izmuzniti s tem, da je sama lovila tatico." Novica je kljub resnemu prestopku zabavna, zato jo objavljam v celoti.

"Včeraj dopoldne so se naši dobri meščani zelo vznemirili, čeprav so navadno tako hladnokrvni. Na Nabrežju 20. septembra je začela kričati čipkarica, da naj primejo tatico, ki jo je ubrala proti tromostju.

Začel se je razburljiv lov, čeprav ni nihče vedel, zakaj gre in koga naj prime. Kričali so vsi: Držite jo, držite! Najbolj pa seveda sama tatica, ki je bila tudi najbolj urna. Preden je krenila na levi most, da bi se izognila stražniku na Marijinem trgu [danes Prešernov trg, op. p.], jo je prijel močan možki, toda begunka je bila zelo ogorčena ter je dejala, da ni prijel prave in da ona sama lovi tatico. Lov se je nadaljeval. Tatice bi pa sploh ne ujeli, če bi ne bila kljub vsemu vedno prva pri tej ne-navadni dirki, čeprav se je morala izogibati neštetim oviram. Zasledovalcev je bilo čedalje več, kričanje je bilo neznansko, v Wolfovi ulici je bila cela reka ljudi. Nepričakovan cilj dirke je pa bil že v Zvezdi [danes Kongresni trg, op. p.], kjer je žensko prestregel tam službujoči stražnik. Ženska je dejala, da je ukradla na trgu samo pest češpelj ter je hotela uiti, ker se je bala sramote. V gruči ljudi,

ki so se zbrali okrog ujete ženske, je pa bilo tudi nekaj zasledovalcev, ki so vedeli, da je dolgoprstnica 'sunila' nekaj drugega pri čipkarici Jauhovi na Nabrežju. Gnali so jo k nji.

Čipkarica iz Železnikov prodaja lepe, na roko izdelane, domače čipke, ki so seveda precej drage [dražje] od navadnih, strojnih čipk. Pri nji se rade ustavljajo gospe in dekleta ter izbirajo čipke, ki jih ima prodajalka naloženih celo grmado na tržni mizi. Težko je postreči vsem hkrati in gledati vsem pod prste. Seveda, kupovalke so poštene ter jim prodajalka zaupa. Vendar, previdnost je mati modrosti. Prodajalka je namreč že delj časa opazovala, da ji kar na lepem izginjajo celi zavitki dragocenih čipk. Okradena je bila že za več 100 dinarjev. Ker je dobra opazovalka, je kmalu opazila, da ji vedno izginejo čipke, ko jih izbira okrog 35 let stara ženska, oblečena v črn delovni predpasnik, nekoliko škilasta, gologlava in zlatih zob. Tudi včeraj je prišla izbirat čipke, ko je bilo največ ljudi. Prodajalka je pa kljub temu pazila nanjo. Dolgo je izbirala in brskala med čipkami, med tem pa je naglo vtaknila lep zavitek čipk v predpasnikov žep. Prodajalka se ni izdala, čeprav se je s težavo krotila. Ko so že odšli vsi drugi kupci, je hotela oditi tudi tatica. Prodajalka se je pa začudila, da ni mogla ničesar izbrati ter jo je povabila, naj še pogleda blago na drugem koncu mize. Toda tatici se je vražje mudilo.

– Le počakajte, gospa, se morava še nekaj pogovoriti! – je dejala odločno prodajalka. Tatica se je pa čudila. Prodajalka je dejala pritanjeno:

– Kar lepo izpraznite žepe, če ne pokličem stražnika!

Tatica je pa bila tako ogorčena, kot da namerava ona poklicati stražnika. Prodajalka ji je velela, naj pokaže, kaj ima v žepu, če je

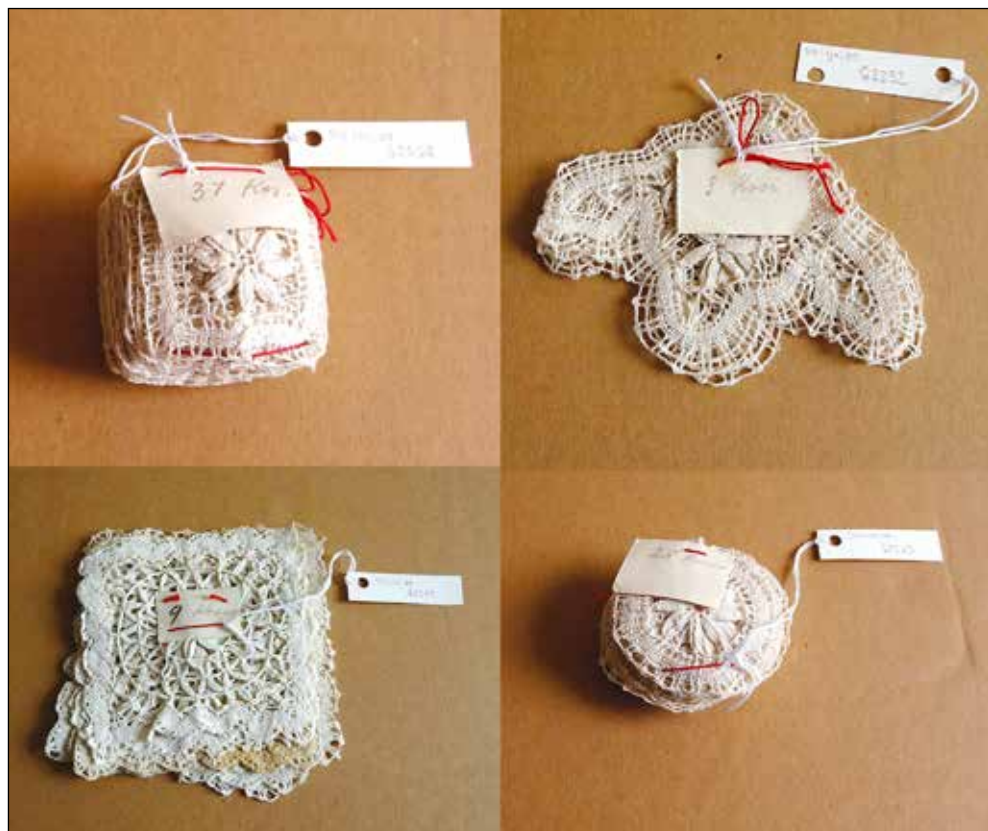
poštena, dolgoprstnica jo je zavrnila, da ni dolžna pred nikomur obračati žepov. Prodajalka ji je morala zopet zagroziti s stražnikom, tedaj je pa ženska nenadno posegla v žep ter vrgla na mizo zavitek čipk in že jo je odkurila. Prodajalka je zaklicala, naj jo primejo, nakar se je začela dirka. Policija je tatico izročila sodišču. Na policiji je nimajo še slabo zapisano, morda bodo zvedeli kaj več o nji na sodišču."⁴

Notico "Tatica, ki je samo sebe lovila" je objavil tudi časnik Slovenec.⁵ V ljubljanskem dnevniku Jutro novice nisem zasledila.

Zavitki čipk, ki jih je prodajalka imela razstavljenе na prodajni mizi in so izginjali, so bili po vsej ver-

jetnosti čipke, izdelane po istem vzorcu, zaključenih oblik in enake velikosti. Največkrat so bile povezane v ducate (12 kosov skupaj), metrske čipke so bile navite na kartone in so bile prav tako podobne zavitkom. Če je trgovka ocenila, da je bila oškodovana za več 100 dinarjev, je dolgoprstnica ukradla kar nekaj zavojev čipk. Cena čipk po Ceniku iz kataloga Jugoslovanske čipke Državnega osrednjega zavoda za žensko domačo obrt v Ljubljani, izdanega okoli leta 1938: 1 m čipkaste obrobe z motivom gob širine 16 cm je veljal 40,- Din, 1 m močeradovk širine 11 cm po 30,- Din, 1 m čipke, široke 1 cm, po 5,- Din, 1 m traku iz srčkovk širine 10 cm po 21,- Din, kvadrat z motivom deteljice, 12 x 12 cm, po 4,25 Din.⁶

Predrzna tatica si je pot za beg dobro izbrala, a sledila ji je množica zasledovalcev. Tekla je ob nabrežju Ljubljanice do Tromostovja in se tam spretno izognila stražniku na trgu tako, da je izbrala levi

Skupki čipk iz zbirke Mestnega muzeja Ljubljana. Hrani MGML - Mestni muzej Ljubljana

Antonija Javh, okoli 1940. Dokumentacija MGML

most, nato navzgor po Wolfovi ulici, v parku Zvezda pa jo je končno zaustavil drugi stražnik. Z izogibanjem raznim oviram ni bežala več kot 10 minut in je pretekla približno 600 m, preden jo je prestregel mož pravice. Policijske kartoteke še ni imela, noč pa je prespala v sodnih zaporih.⁷

Povrnimo se še k oškodovani čipkarici. Če Antonija Javh ne bi doživela nesramne kraje čipk, morda zanjo ne bi nikoli izvedeli. Podatki o njej so v virih skromni. Slovenski narod navaja, da je prišla v Ljubljano iz Železnikov. V genealoških podatkih sem našla soimenjakinjo Antonijo Jauh v Ševljah 15. Kasneje se je izkazalo, da gre prav za našo prodajalko čipk.⁸ Rojena je bila leta 1885⁹ kočarju Urbanu Jahu in Heleni, roj. Rihtaršič. Rodoslovni podatki izkazujejo, da se je v Vrbanovi hiši rodilo šest otrok. Antonija je bila najmlajša. Ko je bila stara sedem let, je oče umrl, mati pa se ni več poročila.¹⁰

Antonija je ostala samska, domači so jo klicali teta Tončka. Živela je v svoji hiši, nedaleč stran od Vrbanove domačije. Bila je v najboljših letih, stara

Hiša Antonije Javh v Ševljah, med obema vojnama. Dokumentacija MGML

47 let, ko je stopila na prste tatici in se je njeno ime pojavilo v časopisju. Vse življenje se je ukvarjala s čipkami. Klekljati je znala tudi sama. Sorodniki pripovedujejo, da je čipke odkupovala po celi Selški dolini in jih nosila prodajat v Ljubljano. Čez teden je ostajala v Ljubljani, za konec tedna se je vračala domov, sprva v Ševlje, kasneje pa se je preselila v Škofjo Loko.

Okoli leta 1930 je s prihranki in zaslužkom od prodaje čipk začela graditi lastno hišo v predmestnem delu Škofje Loke, v tedaj nastajajočem Novem predmestju.¹¹ Pri gradnji ji je pomagal nečak Lojze (Alojz), sin njenega najstarejšega brata Simona. Lojze se po spletu okoliščin po odsluženi vojaščini ni imel kam vrniti domov (oba starša sta bila že pokojna) in teta Tončka ga je vzela za svojega.¹² Pri gradnji hiše ji je bil v veliko pomoč. Gradila sta počasi, sprva sta izdelala le eno sobo, jih nato postopoma dograjevala ter zaključila okoli leta 1940.

In kje je Antonija stanovala v Ljubljani? Leta 1928 je bivala v Kladezni ulici št. 20 v ljubljanskem predmestju Krakovo.¹³ Tu se je prebivalstvo ukvarjalo z vrtnarstvom, mogoče še z ribištvo in drobno obrtjo, s pridelki je zalagalo ljubljanski živilski trg. Skromen zaslužek so si dopolnjevali z oddajanjem sob podnajemnikom, kot je bila po vsej verjetnosti tudi Antonija. Vendar je v popisih prebivalstva za leti 1921¹⁴ in 1931¹⁵ na tem naslovu nisem našla. Iz popisnih pol pa je razvidno, da so bile bivalne razmere v Kladezni ulici skromne, posestnik hiše je imel na stanovanju več samskih podnajemnikov. Kaj več mi o njenem bivanju v Ljubljani ni uspelo najti.

Prodajalka čipk je izhajala iz skromnih razmer in v takih je živela tudi v odraslih letih. Primanjkljaj od ukradenih čipk jo je zagotovo prizadel, saj je del izkupička morala odšteti klekljaricam, od katerih je čipke prevzela.

Antonija Javh je umrla decembra 1949, pokopana je na mestnem pokopališču v Škofji Loki. Tik pred oddajo članka sem našla njene sorodnike.¹⁶ Zgodbe o kraji čipk niso poznali, tudi njenih čipk ni ohranjenih, ostala jim je le ljubezen do čipk.

Viri in literatura:

Adresar mesta Ljubljane in okolice 1928. Ljubljana: Adana, 1928.

Lojze Javh, telefonski in osebni pogovor, 14. 5. in 30. 5. 2020.

Jugoslovanske čipke, priloga: Cene čipk. – Ljubljana: Državni osrednji zavod za ženski domači obrt, [1930–1939].

Popis prebivalstva 1921, https://www.sistory.si/cdn/publikacije/29001-30000/29628/LJU_504_233_kladezna_ulica_20.pdf

Popis prebivalstva 1931, https://www.sistory.si/cdn/publikacije/20001-21000/20048/LJU_504_321_kladezna_ulica_20.pdf
Slovenec, 6. 9. 1933, št. 202, str. 4.

Slovenski narod, 5. 9. 1933, št. 202, str. 3.

Štukl France, *Knjiga hiš v Škofji Loki I., Predmestja Karlovec, Trata, Studenec, Kapucinsko predmestje*. Druga polovica 18. stoletja do 1980. Škofja Loka: Zgodovinski arhiv, 1981.

Vlado Valenčič: *Zgodovina ljubljanskih uličnih imen*. – Ljubljana: ZAL, Partizanska knjiga, 1989.

<https://gw.geneanet.org/hawlina?lang=en&pz=peter&nz=hawlina&p=antonija&n=jauh> [dostop 25. 4. 2020]

<https://gw.geneanet.org/hawlina?lang=en&pz=peter&nz=hawlina&p=antonija&n=weber> [dostop 5. 5. 2020]

<https://gw.geneanet.org/hawlina?lang=en&pz=peter&nz=hawlina&m=N&v=jauh> – priimek Jauh

Opombe:

- 1 Priimek Jauh sledimo v zgornjem delu Selske doline vse od prve polovice 18. stoletja naprej. Hišno ime Jauh je danes ohranjeno v Martinj Vrhu, priimek Jauh pa še najdemo v Ševljah. Kljub iskanju in poizvedovanju priimka Jauh/Javh v Železnikih nisem zasledila. <https://gw.geneanet.org/hawlina?lang=en&pz=peter&nz=hawlina&m=N&v=jauh> [dostop 5. 5. 2020]
- 2 Gre za klekljane slovenske čipke z motivi rastlin, ki so jih posnemale.
- 3 Šolski drevored je bil leta 1929 preimenovan v Nabrežje 20. septembra. Valenčič, *Zgodovina ljubljanskih uličnih imen*, str. 172, 183.
- 4 Slovenski narod, 5. 9. 1933, št. 202, str. 3.
- 5 Slovenec, 6. 9. 1933, št. 202, str. 4.
- 6 Glej Cenik čipk iz kataloga Jugoslovanske čipke.
- 7 Slovenec, str. 4.
- 8 Za pomoč se zahvaljujem Katji Mohorič Bonča, kustosinji Muzeja v Železnikih.
- 9 Na gw.geneanet.org je zapisana letnica rojstva 1886 (glej op. 10), na nagrobni plošči so zapisani podatki: Teta Antonija / *16. 1. 1885 +12. 12. 1949.
- 10 <https://gw.geneanet.org/hawlina?lang=en&pz=peter&nz=hawlina&p=antonija&n=jauh>
- 11 Štukl, *Knjiga hiš v Škofji Loki I.*, str. 60–61.
- 12 Pripovedoval Lojze Javh ml., telefonski pogovor 14. 5. 2020 in osebni pogovor 30. 5. 2020.
- 13 *Adresar mesta in okolice*, 1928, str. 568.
- 14 Popis prebivalstva 1921.
- 15 Popis prebivalstva 1931.
- 16 Gospodu Lojzetu Javhu iskrena hvala za potrpežljivo iskanje fotografij in dopolnitev rodoslovnih podatkov.

